

RECENSIONER

Stefan Bohman: *Att sätta ansikte på samhällen. Om kanon och personmuseer*. Carls-son Bokförlag, Stockholm 2010. 189 s., ill. ISBN 978-91-7331-339-1.

”Keep moving! Keep moving!” monotont upprepat av alla vakter och en ändlös, långsam ström av människor genom George Washingtons herrgård MT Vernon är idag det enda jag kommer ihåg från ett besök där år 1994. Det är någonting märkligt med personmuseer. Vad är det som gör att vi vill se och gå runt i en känd persons lägenhet eller hus? Oftast har vi aldrig träffat personen ifråga men vill ändå se hur hon eller han bodde. Hur kommer det sig och vad driver oss? Nyfikenhet, naturligtvis, och tron att vi kan lära oss någonting, eller också att vi bara vill göra någonting, få en upplevelse, men jag frågar mig, gränsar inte det hela till voyeurism? Jag har besökt många personmuseer, gått andaktsfullt genom Goethes hem, Einsteins lägenhet, Theodor Roosevelts hus, Franklin Delano Roosevelts egendom samt hans hustru Eleanors, som ligger på ett annat ställe fast i samma by, beundrat allt från skohyllor till spetsnattlinnen i sidan, inredningar, hissar av äldre modell, men särskilt tillverkade för president FDR, som satt i rullstol, har sett almanackor vars blad inte har vänts på länge, utan deras sista synbara blad är personens dödsdag, och lyssnat till oräkneliga ”sanna” historier av olika slag. Historier, ”autentiska föremål” i ”autentiska privathem” och uppmaningen att inte stå stilla, dåtidens objekt kryddade med dåtidens skvaller knutet till en känd person är fascinerande och kommer nog alltid att vara det.

Stefan Bohman har tagit sig an frågan varför vi så gärna vill ”trampa samma golv som Strindberg” (s. 95) och komma författare, tonsättare och ja, t.o.m. misslyckade amerikanska presidenter in på livet. Kända personer som kanon, deras föremål och hem som förevisas som autentiska för besökare i form av personmuseer, varför de finns och hur och när de kom till diskuterar han i sin bok *Att sätta ansikte på samhällen. Om kanon och personmuseer*. Boken är indelad i nio kapitel och Bohman,

som erfaren museimänniska, guidar oss skickligt genom boken som om det i själva verket vore utställningar och personmuseer. Han redogör inte enbart för hur många personmuseer som finns, var de ligger och hur de ser ut och när de kom till, utan han diskuterar även varför vi människor så gärna vill ”personifiera företeelser i samhället” (s. 11) och sätta ansikten på dem. Han koncentrerar sig framförallt på tonsättare, som han har en gedigen kunskap om och som man som läsare förstär är ett av hans stora intressen.

Bohman konstaterar att de flesta av personmuseerna har tillkommit i vår egen tid (s. 25) och speglar alltså vårt behov av *Genius loci*, vilket är intressant. Han beskriver tillkomsten av t.ex. Griegmuseet, Ibsenmuseet, Bartókmuseet, Wagnermuseet och Mendelssohn-museet. Arbetet med att rekonstruera, leta efter originalföremål till dessa museer samt frågor om äkthet eller autenticitet diskuteras. Som exempel kan nämnas svårigheterna som en matta eller en gardin kan förorsaka. Ska det vara den gardin som hängde där när personen levde? Är det bättre att visa en gardin så som personen såg den? Men då är det ju kopior men färgen stämmer och ger rätt känsla. ”Vad vill vi ha som besökare – det äkta föremålet eller det äkta utseendet?” (s. 101). En annan intressant diskussion gäller de instrument som finns i tonsättares personmuseer, nämligen bevarade klaviaturinstrument som tillhört kompositörerna. Är de renoverade eller inte och går det fortfarande att spela på dem (s. 46)? Bohman tar här upp en viktig fråga, låter de så som de lät när kompositörerna faktiskt satt vid dem och spelade? Hör vi instrumenten så som de själva hörde dem? Visst, Grieg spelade vid just det pianot, fast då var det inte 100 år gammalt! (s. 50). ”Museichefer och anställda vill generellt stärka känslan av *Genius loci*. Detta parat med att publiken själv vill få denna känsla förmedlad” (s. 82). Bohman, som själv är chef för ett personmuseum, konstaterar detta med en självinsikt som gör att jag ler och njuter av att läsa boken.

Många aspekter kommer fram som just är explicita för personmuseer, som t.ex. frågan om att bevara hela hemmet i dess ursprungliga skick för framtiden, sam-

tidigt som man öppnar det och gör det tillgängligt för besökare, låter dem trampa samma golv; det går inte riktigt ihop. Många besökare sliter på den känsliga miljön, och till sist finns kanske ingenting kvar av det ursprungliga, äkta.

Intressantast är kapitlet där Bohman beskriver tillkomsten av Museum im Mendelssohnhaus i Leipzig 1997. Här beskriver han inte enbart tillkomsten av ett kompositörsmuseum utan även vägen dit, som var kantad av antisemitism orsakad i stort sett av en kompositörskollega, nämligen Richard Wagner (s. 153). När Felix Mendelssohn dog 1847, endast 38 år gammal, ansågs han vara en av de mest betydelsefulla kompositörerna i Tyskland. Wagners skrift *Das Judentum in der Musik* från 1850 var ett angrepp på judar i största allmänhet men på Giacomo Meyerbeer och Felix Mendelssohn i synnerhet. Denna skrift användes sedan flitigt under 1930- och 40-talen, ”nazisterna byggde ut Wagners antisemitiska resonemang” (s. 154) och Bohman visar att det antisemitiska språkbruket, som även förekom i Sverige, hängde kvar fram till mitten av 1980-talet. ”Den medvetna antisemitismen bleknade, men dess stereotyper överlevde” (s. 161).

Det finns dock element i texten som dämpar läsoplevelsen för mig. Bohman använder ordet *neger* (min kursivering) på flera ställen i boken utan att reflektera eller förklara varför han använder sig av ett äldre språkbruk och varför han väljer att göra så. På sidan 67 finns det en satirisk bild ur en tysk tidning där man bl. a. ser Beethoven som blickar ner från ett moln på en orkester där det ingår en svart altsaxofonist. Den tyska texten lyder: ”Heut’ ist’s gut dass ich taub bin.” Skämt i Tyskland år 1927 var ofta rasistiska och den tyska texten är entydig, fast ordet *neger* nämns inte. I Bohmans bildtext kan vi sedan läsa: ”Kulturelitens satir över folkkonserterna 1927. To m en neger spelar. Beethoven konstaterar i sin himmel ’Nu är det bra att jag är döv.’” Eftersom ordet inte nämns i den tyska texten, så förstår jag inte varför Bohman gör det. Om man kallade svarta så på den tiden så betyder det inte att det är fritt fram att göra det nu, det har ingenting att göra med autenticitet. Med detta vill jag återknyta till vad jag sagt tidigare. Det är en läsvärd bok Stefan Bohman har skrivit om personmuseer, han har fyllt en lucka tycker jag och jag kommer i fortsättningen att njuta av att besöka museer över kända människor, men nu utan dåligt samvete!

Margrit Wettstein, Göteborg/Stockholm

Johan Knutsson & Peter Segemark (foto): *I ”hemtrefnadens” tid. Allmoge, nationalromantik och konstnärligt nyskapande i arkitektur, möbler och inredningar 1890–1930.* Nordiska museets förlag, Stockholm 2010. 223 s., ill. ISBN 978-91-7108-542-9.

Den som är utan ett eget hem med alla dess tillhörigheter är också i mycket hög grad identitetslös, även om tak över huvudet är ordnat. Distinktionen mellan bostad och hem blir påtaglig vid läsningen av Johan Knutssons bok *I ”hemtrefnadens” tid*. Bostaden blir inte fulländad förrän den blir ett hem, och ett hem är fyllt av betydelsebärande symboler och identitetsmarkörer. Under 1900-talets första decennier stod just orden hem och hemtrevnad i centrum i många sammanhang. Vad som framhölls som det idealiska goda hemmet under denna tid var ett hem som var starkt inspirerat av landsbygdens äldre byggnadskultur och inredningar. Allmoge hade under urbaniseringens och industrialismens epok blivit ett stilideal.

Boken har en lång undertitel: *Allmoge, nationalromantik och konstnärligt nyskapande i arkitektur, möbler och inredningar 1890–1930*. Denna undertitel täcker dock in hela det spektrum som Knutsson skildrar. Han har gått i närkamp med vad han benämner ”allmogeromantik”, som han menar präglade både arkitektur och heminredning under 1800-talets slut och 1900-talets inledande decennier. ”Nationalromantik” är den gängse arkitekturhistoriska termen för den stil som präglade mycket av byggandet vid 1900-talets början. Knutsson lirkar upp detta begrepp och visar hur nationalromantiken var sammansatt av formelement som hämtades dels från fornnordiska ornament och föremål, dels från samtidens uppfattning om vad som utmärkte böndernas – allmogens – traditionella bostäder och heminredning.

Allmogen förstudd som självägande bönder kom att bli ett ideal vid 1900-talets början som romantiserades i många sammanhang. Knutsson visar hur den materiella kultur på landsbygden som samtidens kulturelit ville se som lokal, regional och inhemsk ofta var nyskapelser som vilade på en ganska vidlyftig blandning av uråldriga lokala mönster, äldre högreståndskultur, samtida industriprodukter och importerade varor som kunde komma långväga ifrån. Genom romantiska idealuppfattningar och konstruktioner tolkades landsbygdens materiella kultur som något ålderdomligt, ursprungligt och eftersträfvansvärt. Dalarna kom att stå i centrum